

Анализ на "На прощаване" от Христо Ботев

Публикувано от mOn на 10.03.2010

ХРИСТО БОТЕВ - „НА ПРОЩАВАНЕ” (идейно-естетически анализ)

Поетичният дисонанс на тъгата и мъката, разгърнат от Ботев в песенен мотив на индиви-дуално, лично съпротивление в поемата „Хайдути” - „Тъжно ми ѝ, дядо, жално ми ѝ”, откриваме в един по-ранен първичен вариант, близък до фолклорната тради-ция на песенното оплакване: „Не плачи, майко, не тъжи”.

Тъгата става емоционална среда, минорно художествено пространство, от което ще бликне плачът - художествено средство за изява на индивидуални настроения и чувства, но и творчески меха-низъм за разграничение на човешка емоция, в която за първи път откриваме в латен-тен, неосъзнат вид съпротивлението на примитивно, изконно-чисто, песенно-фолклорно в своята непредубеденост българско съзнание.

Българската национална определеност на поетическите мотиви се носи от опа-зената традиция на древен песенен ри-туал. Но тук, в художествената структура, вече не на фолклорно-песенно, а на поетическо ниво се откриват промене-ните художествени функции на анони-мния фолклорен певец и на обекта на въз-пяваме или оплакване.

Плачът - като универсален фолклорен белег, възплъщаващ тъга и мъка, все още, според ритуалния модел на оплакваческата песен, се носи от майката - друг традиционен фолклорен образ. Но в Ботевата лирика се появява двойната проекция на субективния носител на песен и в песента-плач.

Песен и плач - като два различни худо-жествени обекта - получават своите индивидуални субективни изразители.

Субективното „АЗ“-ово творческо при-съствие в стихотворението „На проща-ване“ има две художествени проекции: пър-во - на традицията, носена от фолклорната анонимност на майчиния плач и втора-та проекция - на новото лично-стно „АЗ“-ово присъствие на лирически-я герой, въплъщаващ отрицанието чрез личен избор: *„Не плачи... не тъжи, че станах ази хайдутин...”*

Изборът на личностния „АЗ“ - нов субективен носител на поетични идеи и пробле-ми - създава конфликтна действена ситу-ация в Ботевата творба. Той отрича безименността на пасивното българско стра-дание, обобщено в присъствието на майката и нейния песенен плач. Тоест изправя се открито срещу консерватизма на тради-цията, бунтува се срещу миналото като ду-ховна история на българското лично-стно съзнание. Но не забравя да се разграничи чрез клетвата - дошла от миналото на тради-цията, от преживяното унижение:

...но кълни, майко, проклинай...

И в двете действени позиции на Ботевия лирически „АЗ“:

1. *Не плачи, майко , не тъжи;...*

2. *Но кълни , майко , проклинай*

има съпротивление и бунт, реално форми-рали се във времето въз основа на идеи и мотиви, взети от художествените прос-транства на песента и плача. Художествена връзка между минало, традиция, фолклор и Ботево лирическо съвремие е поетични-ят образ на майката. Тя пази традицията, но и чрез обектното си присъствие, като субективен носител на опазен и въплътен песенен ритуал, дава възможност на едно ново творческо съзнание да потърси по-етични мотиви за своя духовен лиричен бунт.

В стихотворението „На прощаване“, чрез художественото присъствие на обра-за на майката, традицията едновременно е опазена, но и условно разрушена чрез бун-та и отрицанието на Ботевия лиричен „АЗ“. Тази вътрешна конфликтна раздвоеност в развитието на поетическото действие определя и противопоставените стойнос-ти на категориите „хайдутин“ и „бунтовник“ - като две степени в същностното израстване на национално и поетично съз-нание. Индивидуалната проява на бунт и съпротивление от страна на Ботевия лирически герой е национално-историческо следствие от осъзнатата колективна - всенародна - обща трагична съдба: *„но кълни, майко, проклинай таз турска черна прокуда, дете нас млади пропъди по тази тежка чужбина...”* Отделянето, отчуждаването на инди-вида от общата колективна маса е насил-ствено. Политическа и социална прину-да определят националната изолация на

лирическият „Аз“ от традиция, народ и минало. Тази дистанцираност в духа на младото поколение е не само условно-творческа, но и реално-историческа. Градираното повторение на глаголните форми „да ходим, да се скитаме“ задълбочава не само процеса на насилствено отчуждение, но и психологически мотивира емоционалния дискомфорт в душа-та на лирическият герой, който носи чрез изречената болка усещането за множественост, за колективност в изживяването на обща национална съдба, конкретизирана в определенията: *„Немили, кле-ти, недраги!“*

Емоционалният свят на лирическият ге-рой също е белязан с отрицателната стихия на осъзнато личностно „Аз“-ово присъствие. От общото, колективно, недетерминирано емоционално състояние на народ-на душевност: *„Немили, клети, недраги!“* - се отделя осъзнатото „Аз“-ово присъствие на Ботевия лирически герой:

Аз, зная, майко, мил съм ти...

Очертаната реално-историческа дистанция между фолклорна традиция и нов лирически субект - Ботевият поетичен „Аз“ - създава необходимите художествени условия за разгръщане на поетичен диалог между поколенията. В стихотворението „На прощаване“ условният диалог между майка и син поставя проблема за героичната смърт- жертвен избор първо на личностите - националните изключения - а по-късно, в исторически контекст, висок национален избор за цял народ:

...може млад да загина...

Развитието на този основен проблем на българската народопсихология откриваме във вътрешната конфликтна противопоставеност между фолклорно и личностно национално съзнание.

Условната проекция в поетичния устрем към героично бъдеще на Ботевия лирически „Аз“ – *„Ах, утре като премина/ през тиха бяла Дунава!“* - носи традиционните типологични белези на фолклорна образност - *„тиха, бяла Дунава!“* Устойчивото повторение на постоянни песенни епитети *„тих“* и *„бял“* в съзнанието на лирическият герой създава първата героична стилизация в художественото условно изживяване на подвиг, саможертва и смърт

Тези нравствени категории в творческото съзнание на фолклорния певец сега в психологическото пространство на Ботевия АЗ получават национални характеристики чрез личния устрем към подвиг, саможертва и смърт на героя „хайдутин“, но и „бунтовник“. Ботевата риторика:

Но кажи какво да правя кат си ме, майко, родила със сърце мъжко, юнашко - преодолява реално-историческата дис-танция между майка и син, но и доказва художествено различната степен в творческото и националното съзнание на традиция и настояще. Общото движение напред към бъдещето, към нов национален избор - Ботев предопределя с конфликтното разделяне позициите на две поколения българи, въплътили две степени в развитието на националното съзнание - фолклорно-безименната и индивидуално-личностната. Чрез песенния диалог между майка и син, защита-ващи две различни национални и творчески позиции, е задълбочена жертвената красива трагика на личен героичен избор на национално бъдеще.

Майката - като събирателен фолклорен образ, е „майка юнашка“, а синът - субективен носител на ново творческо и национално съзнание - има „сърце... юнашко“.

Две поколения, две художествени представи за национални стойности се срещат в полето на легендата, на юнашкото минало, за да се разделят в съдбовните мигове на избор, когато минало и бъдеще се сливат в интимното национално обричане на герой и поет: „Прости ме и веч прощавай!“

Изборът е направен. Националното бъдеще е избрано: „Аз вече пушка нарах и на глас тичам народен срещу врагът си безверни.“ Не песенен, а реален героичен бунт срещу минало и настояще носи в душата си Ботевият лирически „АЗ“.

Понесъл отрицанието в душата си на цяло поколение „немили, клети, недраги“, героят на Ботевата поезия пръв посочва дълбоките родови корени на жертвения избор, пръв осъзнава близката историческа реалност на смъртта. Това усещане за ранна лична кончина задълбочава интимността на „АЗ“-овото психологическо изживяване на националното пространство на героизъм и смърт:

Там аз за мило, за драго, за теб, за баща, за братя -за него ще се заловя...

С характерното показателно местоимение там Ботев чертае отвъдната хипотетична проекция на своята лична съдба и високо поетичната, но трагична

жертвеност на своя лирически герой. Действията и по-мислите на поет и герой носят знака на не-известния съдбовен жребий - „пък... *каквото сабя покаже...*”, обединил лична и нацио-нална съдба в изповедното обръщение „...*майко юнашка*”. Но над всичко застава честта българска. След избора идва реално-то историческо действие за защита на национални стойности.

Изборът-символ в душата на лирическия герой се съпътства с образа на майката: „Ах, *мале - майко юнашка/ Прости ме и веч прощавай!*”

Повелителността на глаголните форми „Прости!” и „Прощавай” носи психологическата мотивация на национално-историческо действие, емоционално преживяно след песенната интимна изповед пред „*майко юнашка*” в нравствените помисли на лирическия „АЗ”.

Крайното историческо решение - „*каквото сабя покаже*” - и тайният романтичен устрем към героизъм и слава - „*и честта, майко юнашка*” - определят високата нрав-ствена стойност на личен избор и национал-но действие за „*свобода и смърт юнашка*”.

Романтичната среща със смъртта в разбуненото въображение на лирическия герой израства в красива легенда за героя, за юнака.

Тази песенна буря на героизъм и слава пър-во зазвучава в дълбините на Ботевия поетически „АЗ”. Песенна легенда за „*свобода и смърт*” пронизва майчиното сърце и душа-та ѝ заплаква, пропявайки с трагичния писък на „*пропелия*” - като тъмна прокоба - над селото куршум.

Легендарната духовна извисеност на под-вига е заложена в нарастващата градация на вътрешна тревога. Художествено тя се носи и въплъщава от устойчивата фолклорно-песенна образна система.

Чрез песенното приплакване, носено от модулациите на майчиния глас, Ботев пре-одолява невидимата граница между условен, поетичен и реален човешки свят. Две дейс-твителности - условна и реална - конфликтно пресичат своите пътища в майчиния плач. Сякаш метафоричното движение на този символен фолклорен образ - куршума, размества историческите пластове на ми-нало и бъдеще в душата на българина. И ле-гендата пропява като куршум в съзнанието на майката - вечна приемствена връзка между поколения на юнаци, хайдути и бун-товници.

Като тъмна прокоба се понасят два во-пъла, две песенни стихии в Ботевата твор-ба „На прощаване”. Единият - плачът на майката - вик на ужас и неистова човешка болка, другият - романтичният висок глас на поетичната легенда за юнака, за героя.

В конфликтния психологичен възел между тези два поплака на национална душевност дисонантно е очертано Ботевото поетич-но противостоене: *„Не плачи, майко, не тъжи”*.

„Куршумът - легенда”, „куршумът - пе-сен” прекъсва тънката нишка на условен художествен живот между мечта и реал-ност. Поезията става адекватна на ранимата тъмна дълбина на човешкия живот. Душата - ранена с болезнено предчувствие за страшна среща със смъртта - заплаква с песента на легендата, за да потопи тъмния майчин плач в надеждата. Тази нечовешка вяра в условността на бъдещето е инс-пирирана и вдъхновена от гордото, мъжествено Ботево *„Не плачи!”*.

Пътят на лирическия герой в историчес-ките реалности на времето е път на реал-на смърт, очертан от песенните аксесоари на героизъм и слава - пушката и сабята. Но духът:

...но брат им падна, загина,

затуй, че клетник не трая

пред турци глава да скланя

сюрмашко тегло да гледа!

- превърнат в легенда, остава жив в песен-ната памет на поколенията като *„бяло ми месо по скали”* и *„черни ми кърви в земята”*. В полето на традиционен контраст *„бяло”* - *„черно”* застава символът на жертвена смърт - кръвта, напоила с тъмна болка род-ната земя. В тази трагична тъмна сила на песенната легенда е устойчивата приемс-твеност на традиционна вяра в духа, опа-зен във времето чрез традицията: *„то га се сберат момите пред нази, майко, на хоро ти излез, майко, послушай със моите братя невръстни моята песен юнашка...”* Един човешки живот се превръща в песен. Но в песента е легендата за следващия юнак и за новите тъмни кърви, напоили българската земя. Това е едно вечно песенно про-щаване между поколенията, но прощаване с песенна заръка за героичен жертвен оброк пред земя и народ: *„и дето срещнат душманин със куршум да го поздравят, а пък със сабя помилват...”*

В Ботевото поетично послание: *ела ме, майко, прегърни и в красно чело целуни* -... с две думи заветни: *свобода и смърт юнашка!* - липсва алтернативата

на избора. „Свобо-да” и „смърт” са слети в единна вътрешна проекция на национален избор в съзнанието на лирическият „АЗ”:

Пък тогаз... майко, прощавай!

Ти, либе, не ме забравяй!

пътят е страшен, но славен.

Като най-висок жертвен връх в личната съд-ба на поет и герой е този толкова мъчителен за майката и така легендарно красив из-бор за България:

аз може млад да загина...

Но... стига ми тая награда -

да каже нявга народът:

умря сиромаш за правда,

за правда и за свобода...

Националното предчувствие за лична смърт и поетично прозрение за висок български избор: „Свобода или смърт!” - носят финалните стихове на Ботевата творба „На прощане” - поетично послание с пе-сенна заръка и жертвен оброк.